

CVIN-vergadering 20 december 1999; BVD-bijdrage bij agendapunt 4

ONTWIKKELINGEN IN INDONESIË (rapportage actueel tot en met 10 december 1999)

1. Atjeh toetssteen voor bewaren van de eenheid

Na een periode van onduidelijkheid, onder meer als gevolg van door hemzelf gedane uitspraken, heeft president Wahid nu een duidelijke politieke lijn uitgezet voor de oplossing van de kwestie Atjeh. De provincie moet deel blijven uitmaken van de Republiek Indonesia, over een uitgebreide vorm van autonomie valt te praten. Het probleem van dit moment is dat het voor de regering in Jakarta moeilijk valt te stellen met wie in Atjeh gesproken moet worden. De Gerakan Aceh Merdeka (GAM), die delen van het platteland beheerst en daarbij ook de plaatselijke bevolking onder druk zet, blijft onverzoenlijk streven naar volledige onafhankelijkheid. Tussen de meer gematigde religieuze leiders in de provincie onderling, maar ook onder de studenten en lokale politici bestaat verschil van inzicht over de vorm en de mate van na te streven autonomie. Daarbij gaat het om vragen als: hoever moet de islamisering gaan van het politieke bestel binnen de provincie; moeten de opbrengsten van de natuurlijke hulpbronnen waaraan de provincie rijk is geheel of voor een belangrijk deel ten goede komen aan de provincie zelf; en wie gaat straks de dienst uitmaken.

Een belangrijke factor hierbij is de al jarenlang bestaande tegenstelling tussen de twee grote moslimstromingen in Indonesië die tot uitdrukking komt in het verschil tussen de Muhammadiyah van Amien Rais (Atjeh is een Muhammadiyah-bolwerk) en de Nahdlatul Ulama (NU), waarvan president Wahid tot voor kort de voorman was. De Muhammadiyah vertegenwoordigt de reformistische moslims die Indonesië willen zuiveren van alle westerse, christelijke invloeden. De NU is de stroming die de islam in Indonesië wil behouden zoals die nu is, inclusief alle daarop in het verleden uitgeoefende invloeden.

Wat er met Atjeh gaat gebeuren zal bepalend zijn voor de ontwikkelingen in andere regio's. In wezen kent daarvan alleen Irian Jaya onder de oorspronkelijke bevolking een onafhankelijkheidsbeweging die enige structuur en enige geschiedenis heeft. Geluiden die duiden op behoefte aan grotere autonomie klinken voorts uit Riau (Midden-Sumatra), delen van Kalimantan en Zuid-Sulawesi. Daarbij speelt de wens tot minder betutteling en/of meer profijt van de lokale bodemrijkdom een belangrijke rol. Vanuit al deze gebiedsdelen wordt momenteel met spanning naar de ontwikkelingen rond Atjeh gekeken. Wat daar gebeurt zal doorslaggevend zijn voor de kansen van de huidige regering om de eenheidsstaat intact te houden.

De algemene verwachting is dat in ieder geval de meer gematigden in Atjeh beseffen dat zij geen met de Oost-Timorezen vergelijkbare steun van de internationale gemeenschap mogen verwachten en dat vergaande autonomie derhalve het optimaal haalbare is.

2. De Molukken

Op de zuidelijke Molukken duurt het geweld tussen moslims en christenen voort. Schattingen over het dodental aan beide zijden lopen uiteen, maar dat dat veel hoger (meer dan het dubbele) is dan de officieel gemelde 750 staat vast. Met zijn bezoek aan

Ambon tracht president Wahid de gemoederen te bedaren en komt hij tevens tegemoet aan het algemene commentaar dat hij zich teveel met het buitenland en niet met interne crises bezighoudt. Ook op de Molukken wordt de problematiek versterkt door onduidelijkheid over wie kan worden aangesproken als het op overleg aankomt. Noch moslims noch christenen kennen echte vertegenwoordigers, hetgeen eens te meer onderstreept dat er op de Zuid-Molukken zelf (in tegenstelling tot onder Molukkers in Nederland) geen politieke organisatie van betekenis is, en al zeker geen afscheidingsbeweging.

De bezoeken van leden van de RMS (Republik Maluku Selatan)-regering in ballingschap aan Ambon - zowel in oktober jl. als nu, medio december - hebben een humanitair karakter; er worden geen politieke doeleinden nagestreefd. De reizen vinden dan ook plaats op persoonlijke titel. Binnen de RMS in Nederland wordt gesproken over de vraag of het ideaal van een zelfstandige republiek (voor de komende tijd) al dan niet moet worden losgelaten. Hoe dan ook, het blijft een opmerkelijk gegeven dat het de wens is van president Wahid zelf om betrokkenen in te schakelen.

3. Gebrek aan eendracht binnen de regering

De Indonesische regering bestaat uit zozeer uiteenlopende krachten dat van een eendrachtig beleid geen sprake kan zijn. President Wahid leunt meer op eigen adviseurs dan op de moslim-ministers die de tijdens de verkiezingsstrijd gevormde 'centrale as' vertegenwoordigen. Die centrale as herbergt oude en nieuwe moslimpartijen, wil verdergaande inbreng van de islam in bestuurszaken en bekleedt enkele belangrijke ministersposten (Sociale Zaken, Onderwijs, Justitie). De centrale as en vooral voorman Amien Rais (voorzitter van de MPR, de Volksvergadering) zijn van mening dat Wahid zijn benoeming aan hen te danken heeft. Ook onder enkele van de relatief eendrachtig optredende ministers die voortkomen uit de strijdkrachten (TNI) bestaat enig ongenoegen over de wijze waarop hun voorman generaal Wiranto (coördinerend minister voor Beleid en Veiligheid) hen uit hun militaire rol heeft gedrongen om minister te worden. Vice-president Megawati lijkt vooralsnog in dit krachtenveld geen rol te spelen.

4. TNI passief

Vrijwel zonder uitzondering is de inschatting dat Wiranto in dit geheel toch de sterke man is. Over zijn greep op het leger zelf wordt verschillend geoordeeld. Weliswaar staan de nieuwe chef-staf van TNI (admiraal Widodo) en andere net benoemde commandanten alsmede het nieuwe hoofd van de inlichtingendienst BAKIN te boek als Wiranto-getrouwen, maar niet uitgesloten wordt dat met name de eerstgenoemde een onafhankelijker positie nastreeft.

Bij de oplossing van de conflicten in Atjeh en op de Molukken speelt de slechte reputatie van TNI nu zowel de strijdkrachten zelf als de regering parten. Inzet van TNI ter beslechting van de strijd wordt momenteel niet overwogen (president Wahid kan er in onderhandelingen wel mee dreigen) en de legertop zelf is zich klaarblijkelijk bewust van het risico dat wandaden in Oost-Timor - maar ook in Atjeh - eerder onderzocht zullen gaan worden, als men nu besluit opnieuw eigenmachtig op te treden.

5. Gevolgen voor het economisch herstel

Het gebrek aan eendracht binnen de regering leidt tot gebrek aan daadkracht, hetgeen zich vooral doet voelen op economisch terrein. Er bestaat onenigheid over de gewenste aanpak. Daarbij speelt de tegenstelling tussen vrije markt-economie en een meer geleide, door de islam geïnspireerde benadering een rol, maar ook de vraag of corruptie echt rigoureuus moet worden aangepakt, met alle gevolgen vandien voor het functioneren van het (in ieder geval voorlopig nog) broodnodige oude kader in bestuur en bedrijfsleven. Dringende zaken als sanering van het bankwezen en de grote schuldenlast van het bedrijfsleven worden dientengevolge niet ter hand genomen.

6. Hulp van China en de Arabische wereld

Tijdens zijn bezoek aan China - dat momenteel kan profiteren van de onzekere koers van Indonesië om zijn invloed binnen het Aziatische krachtenveld te vergroten - heeft president Wahid niet veel meer toegezegd gekregen dan steun in de vorm van rijstleveranties.

Berichten over de resultaten van Wahid's reis naar het Midden-Oosten zijn niet eenduidig. Saoedi-Arabië, de Verenigde Arabische Emiraten en Koeweit zouden bereid zijn een deel van de Indonesische schuldenlast op zich te nemen, maar met name Saoedi-Arabië zou hieraan de voorwaarde hebben verbonden dat Indonesië (onder meer in het onderwijs) trouwer de geloofsleer toepast.

7. Contact Wahid-Prabowo

Tijdens zijn bezoek aan Jordanië heeft de president gesproken met de vroegere commandant van de speciale Kopassus-troepen (en schoonzoon van Suharto) Prabowo. Deze zou door Wahid gebruikt kunnen worden om beter te kunnen inspelen op de radicalere moslimkrachten, omdat hij vriendschappelijke banden onderhoudt met enkele prominenten uit die kring. Tevens zou hij een tegenwicht kunnen vormen tegen de invloed van Wiranto. Maar het terugkeren van Prabowo op het Indonesische politieke toneel, zelfs als dat in ruil zou zijn voor een soort bekentenis met betrekking tot de kwalijke rol die de Kopassus-elite troepen tijdens het Suharto-bewind hebben vervuld, zal meer problemen creëren dan oplossen. Het past geheel in het huidige beeld van de situatie in Indonesië dat nog niet te voorspellen valt welk besluit president Wahid in deze zal nemen.

Binnenlandse Veiligheidsdienst, 15 december 1999